

JEVREJSKA SUBOTICA

turistički vodič

Interreg

EUROPEAN UNION

Danube Transnational Programme
REDISCOVER

JEVREJSKA SUBOTICA

turistički vodič

Subotica

SINAGOGA

Trg sinagoge 6

Sinagoga je podignuta 1902. godine i ima stilske odlike mađarske varijante secesije što je čini jedinstvenom.

Subotička Jevrejska opština preuzela je drugonagrađeni projekat na segedinskom konkursu za izgradnju sinagoge. Sinagoga je podignuta prema projektima peštanskih arhitekata Marcela Komora i Dežea Jakaba, koji su takođe autori subotičke Gradske kuće i banjskih objekata na Paliću.

Čin svečanog otvaranja sinagoge, 17. septembra 1903. godine, nije bio praznik samo za jevrejsku zajednicu, već za ceo grad. Rečeno je da ambicija jevrejske zajednice nije bila da izgradi samo bogomolju, već hram u vidu palate koja će biti spomenik zajednici, ali i građevina koja će krasiti grad.

Mnogi se slažu da je ovo jedna od „najlepših sinagoga u ovom delu Evrope“ ali je i primer jednog zanimljivog fenomena. Naime, Jevreji u Mađarskoj su 1867. godine dobili građanska i politička prava i konačno bivaju prihvaćeniji u društvu. Taj period karakteriše njihov dvojni identitet jer svoje jevrejstvo nisu potpuno napustili, ali nisu postali ni punopravni članovi tadašnjeg mađarskog društva. U izgledu subotičke sinagoge ogleda se ovaj dualizam.

Osnovni elementi kao što su konstrukcija građevine ili organizacija prostora, nisu autohtoni kao što ni jevrejski narod nije samonikao na ovim prostorima. S druge strane, bogata spoljna i unutrašnja dekoracija, najznačajniji element mađarske varijante secesije – direktno su inspirisani mađarskom narodnom umetnošću. Primenjujući novi nacionalni stil u projektovanju sinagoge, Jevreji, naručioci i arhitekta, želeli su da kroz jezik arhitekture naglase prisustvo, pripadnost i značaj jevrejske zajednice u gradu.

Sredstva za izgradnju Sinagoge i pratećih objekata oko nje prikupljena su prodajom budućih mesta u sinagogi i obveznica. To su bila ograničena sredstva, tako da je u

poređenju sa segedinskom sinagogom koja ima približan broj mesta, izgradnja subotičke sinagoge je bila pet puta jeftinija. Na sreću, arhitektonska i umetnička vrednost nije proporcionalna utrošenim sredstvima, tako da subotička sinagoga prednjači po arhitektonskom jeziku, jedinstvenosti i čistoti umetničkog izraza.

Kod subotičke sinagoge treba naglasiti još i avangardnost njene konstrukcije, upotrebu novih materijala i tehnologije, kao i vrhunsko prožimanje njene funkcije i forme.

Sinagoga je mogla da primi 1500 vernika, 950 muškaraca u prizemlju i 550 žena na galeriji. Nakon restauracije nisu vraćene sve klupe u prizemlju tako da sada ima svega oko 500 mesta. O njenoj veličini svedoče i podaci da je visina unutrašnjeg prostora 25 metra, a raspon kupole 12,6 metara. Spoljna visina objekta je 40 metara.

Subotička sinagoga je petokupolni objekat. Ugaone kupole, između ostalog, simbolizuju četiri strane sveta: Centralna kupola predstavlja nebo i duhovnu sferu, raj na zemlji – izgubljeni Edenski vrt, dok prostor ispod simbolizuje zemlju i materijalni svet. Okeržučkasta boja, boja peska starozavetne postojbine, i plava boja nebesa, pomešane daju zelenu boju što predstavlja prelaz između ova dva sveta: zemaljskog i nebeskog – duhovnog. To je boja vegetacije i ponovnog rađanja, mešavina zemaljskog (toplog) i nebeskog (hladnog) principa.

U toj središnjoj zoni, zbog velikih prozora koji se tu nalaze, dominira svetlost kojom su projektanti želeli da dočaraju religijsko ushićenje i radost življenja. To osećanje dominira i celom unutrašnjošću sinagoge. Uz čest motiv čaure maka – simbola zaborava, projektanti nam poručuju da ulaskom u hram treba da ostavimo napolju, iza sebe: brige, tugu i svakodnevne probleme.

Unutrašnji prostor, koncipiran kao šator, *miškan* – šator od sastanka, trebalo je da asocira na starozavetna vremena, a blistava harmonija boja u unutrašnjosti sinagoge, trebalo je da

kod vernika budi osećanje radosti.

U prizemnom delu je tradicionalno molitveni prostor za muškarce, a na galeriji za žene. Na istočnom zidu, zidu okrenutom ka Jerusalimu, nalazi se Zavetni orman, *aron ha'kodeš* gde se čuvaju svici Tore – Mojsijevo petoknjižje (početak Starog zaveta).

Ispred, na *bimi* se nalazi mobililijar: *šulhan* – sto na kom se razvijaju svici Tore, stolice za uvažene članove jevrejske zajednice, dva sedmokraka svećnjaka *menore* – najstarijeg jevrejskog simbola i dva ukrasna svećnjaka sa trinaest krakova, broj koji u judaizmu ima višestruku simboličnu vrednost.

Pored zavetnog ormara nalaze se dva stuba koji predstavljaju stubove kakvi su stajali ispred nekadašnjeg Solomonovog hrama u Jerusalimu. Iz njih izrastaju krila što se vezuje za simboličku sliku kerubima – anđela čuvara Starozavetnog kovčega. Krila su istovremeno palmine grane koje se vezuju za praznik Sukot. To je praznik koliba kojim se obeležava sećanje na četrdeset godina lutanja Jevreja pustinjom, vreme kada su živeli u kolibama koje su im bila zaštita i sklonište kao što bi i Sinagoga trebala da bude. Na istom zidu je prikazana Davidova zvezda, a na vrhu se nalaze table sa Deset Božijih zapovesti. Iznad samih vrata *aron ha'kodeš* se nalazi večni plamen *ner tamid* i natpis na hebrejskom: „Svuda vidim Gospoda ispred sebe” (stih iz 16. psalma). Preko vrata zavetnog ormara treba da se spusti bogato izvezena zavesa od somota - *parohet*.

Unutrašnjost *aron ha'kodeša*, koja više odgovara dimenzijama jedne manje prostorije nego ormanu, plave je boje neba po čijim zidovima su razasute zlatne šestokrake zvezde. Na centralnom mestu, u velikoj zlatnoj Davidovoj zvezdi su upisana četiri slova JHVH, tetragram koji označava Ime Večnog.

Iznad i iza Zavetnog ormara se nalazi „svet muzike”. Poznato je da se, po jevrejskim zakonima, u sinagogama sme čuti samo ljudski glas i zvuk *šofara* (rog – jedini ritualni instrument). Ovdje je za taj problem nađeno „solomonsko rešenje” tako što, srebrnom bojom obojena drvena dekoracija iznad *aron*

hakodeša u obliku cevi orgulja, predstavlja ogradu između molitvenog dela sinagoge i prostora van njega, za koji ne važe jevrejski zakoni – te su tamo bili smešteni orgulje i hor. Instrumentalna muzika u verskoj službi se isključivo vezuje za neološke sinagoge kakva je i subotička. Orgulje koje su postojale, bile su u veoma lošem stanju. Nove su postavljene 2021. godine.

Iznad orgulja, na zasvođenoj tavanici su na hebrejskom ispisani stihovi psalama gde se navode muzički instrumenti Solomonovog hrama: „Hvalite Ga (haleluja) žičanim i duvačkim instrumentima” i „Hvalite Ga instrumentima”.

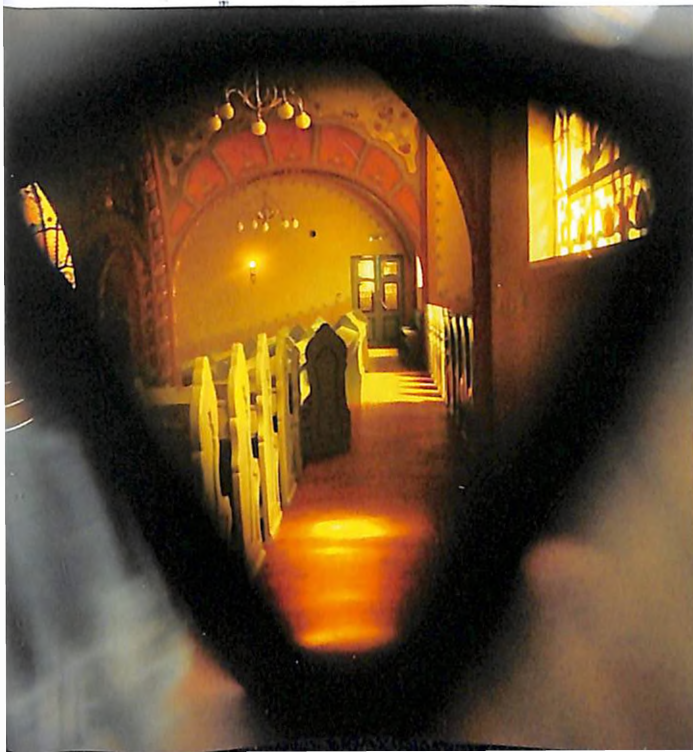
Govoreći o natpisima, treba spomenuti i one u lukovima ispod kupole koji glase: „Voli Večnoga tvoga Boga” i „Voli svog bližnjeg kao samog sebe”, što su citati iz Tore napisani na hebrejskom i mađarskom jeziku.

Na vrhu kupole je zlatno sunce, simbol postojanja koje izvire iz osam svevidećih očiju koja nisu vidljiva sa prizemlja. Svevideće oko je univerzalni verski simbol i u ikonografiji predstavlja: jednog Svemogućeg i sveprisutnog večnog Stvoritelja.

Tipična za mađarsku varijantu secesije, floralna dekoracija u vidu paunovog pera i stilizovanih cvetova nalazi se na fasadama, vitražima, mobilijaru i oslikanim zidovima inspirisana je „maćo – matyó” stilom veza.

Vitraži su izrađeni u peštanskom ateljeu Mikše Rota, a fasadna dekoracija, crep i podne pločice u pečujskoj fabrici keramike Žolnai.

Nakon Drugog svetskog rata, mali broj preživelih subotičkih Jevreja nije mogao ni da ispuni ni da održava ovaj objekat. Stoga je subotička Jevrejska opština 1979. godine putem darodavnog ugovora predala Sinagogu gradu, odnosno lokalnoj samoupravi uz obavezu da je obnovi i koristi za kulturne programe. Krajem osamdesetih godina prošlog veka, u Sinagogi su se održavale alternativne predstave.

Sinagoga u Subotici ima status pomenika kulture od 1974. godine, a za spomenika kulture od izuzetnog značaja je proglašena 1990. godine.

Zbog svoje arhitektonske jedinstvenosti, kulturnog značaja na evropskom nivou i visokog stepena propadanja, subotička sinagoga izabrana je za jedan od sedam najugroženijih spomenika kulture u Evropi 2014. godini.

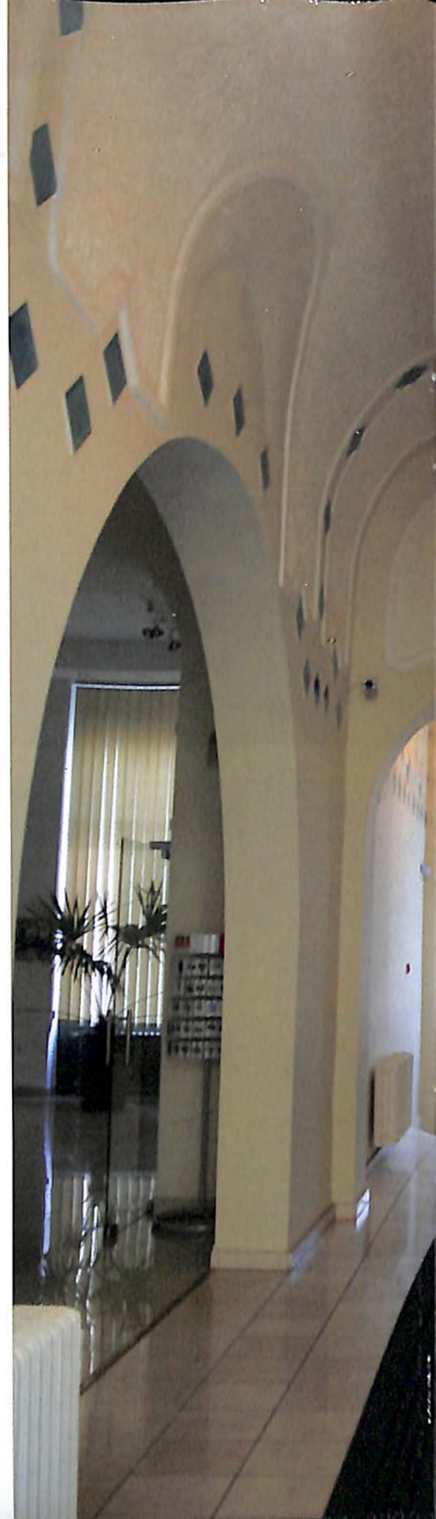
Može se reći da su tokom poslednjih četrdesetak godina na sinagogi, sa manjim ili većim prekidima, vršene popravke, ali poslednja sveobuhvatna, veoma složena, unutrašnja restauracija i uređenje okolnog prostora je u celosti završeno decembra 2017. godine.

Sredstva za obnovu su prikupljena sa više strana. Sinagoga je svečano otvorena 26. marta 2018. godine, a ceremonija unošenja Tore, ponovnog osveštenja je bila 7. maja 2018. godine,

Sinagoga je danas zadržala svoju versku funkciju. Tu se povremeno održavaju verske službe, dok se inače one održavaju u takozvanoj „maloj” sinagogi u zgradi Jevrejske opštine.

Obnovljena sinagoga je i koncertni prostor. Najatraktivniji programi koji se održavaju u sinagogi su u okviru „Jesenjeg festivala jevrejske kulture”.

Na kraju, ali ne i kao poslednje, sinagoga je objekat koji je otvoren za turističke posete svaki dan osim ponedeljka i praznika.

PALATA DEMETER - GRADSKI MUZEJ

Trg sinagoge 3

Bivši vlasnici i stanari ove palate ostavili su značajan trag u zdravstvu, novinarstvu, preduzetništvu i umetnosti Subotice. Palatu je 1906. godine sagradio doktor Mikša Demeter, lekar i svestrani intelektualac. Arhitekta zdanja bila su braća Vago iz Budimpešte. U prizemlju zgrade sa desne strane nalazile su se dve radnje, a iza njih štamparija. Levo od ulaza nalazio se luksuzni petosobni stan vlasnika palate i lekarska ordinacija. Na prvom spratu, bila su dva slična stana za izdavanje.

Između dva sverska rata ovde se nalazila i redakcija dnevnih novina koje je uređivao Ferenc Fenjveš, budući stanar i jedan od vlasnika ove zgrade. Fenjveš je čvrsto zauzimao demokratski politički kurs i zagovarao ideje socijalne pravde i tolerancije. U jednom trenutku, novine koje je vodio, imale su jutarnje i večernje izdanje i izlazile su u tiražu od 18.000 primeraka.

Pored Ferenca, drugi „zanimljiv“ stanar ove kuće bila je supruga njegovog brata Lajoša, Klara Gereb. Završila je studije umetnosti u Budimpešti i bila prva grafičarka u Subotici. Takođe se bavila ilustracijom knjiga za decu, izrađivala plakate, reklame i dizajnirala nameštaj. Njen sin je kasnije napisao dirljivu knjigu o patnjama njihove porodice u holokaustu, koja opisuje i njihov život u ovoj kući.

Danas se u ovoj zgradi nalazi Gradski muzej.

BRUMMER

CUKORKAI ÉS CSOKOLÁDEI
A LEGJOBBAK!

BRUMMER

MURAL

Dimitrija Tucovića 14

BRUMMER

CUKORKÁI ÉS CSOKOLÁDÉI
A LEGJOBBAK !

VÁROSI ÜZLET:

KOSSUTH-UTCA, VOJNICS PALOTA, SZINHÁZZAL SZEMBEN.

TELEFON. 591.

GYÁR: ZOMBORI-ÚT, TELEFON 156.

LEVAI RT. KAC. HARTAI

Povoljniji zakoni prema Jevrejima u drugoj polovini 19. veka, otvorili su i različite poslovne mogućnosti. Neki Jevreji koji su već imali određenu imovinu, slali su svoju decu na univerzitet i bili su spremni da se upuste u veće poslovne poduhvate. Naoružani znanjem i otvoreni za sve novo, postali su stubovi modernizacije i industrijalizacije Subotice. Julius Brumer (Subotica, 1870-1944, Aušvic) je bio osnivač „Prve subotičke fabrike bombona i čokolade“ 1904. godine. Fabrika je proizvodila kolače, keks i medenjake. U Nemačkoj su kupili mašine i opremu, među kojima su bili kalupi za bombone sa natpisima „Brummer“ i „Subotica“. Imali su i veliku radnju u glavnoj ulici. Danas je ostao samo ilustrovani oglas, sada naslikan kao mural, u kome se tvrdilo da su njihovi slatkiši najbolji.

Sestra njegove supruge, kada je ostala udovica, počela je da trguje „Brummer“ proizvodima. Zvali su je Serena Ruf. Posle nekoliko godina, 1916. godine, dobila je dozvolu za proizvodnju i prodaju slatkiša. Njeni sinovi su za samo jednu deceniju, od male radionice od 5-6 radnika, napravili fabriku slatkiša i čokolade „Braća Ruff“. Najveća investicija koju je Joseph Ruff uložio bila je 1931. godine na vrhuncu globalne ekonomske krize, što je pokazalo da je bio izvanredan biznismen. Činjenica da je u periodu od 1929. do 1933. između ostalog posedovao „citroen“, „opel“ i „ford“, ilustruje njegov visok životni standard.

Posle Drugog svetskog rata, nove vlasti su konfiskovale fabriku i ona je dobila novo ime „Pionir“. Od tada je fabrika „Pionir“ promenila vlasnika, ali je i dalje popularna marka čokolade.

Dr Antal Barta

PARK SANATORIUM
SUBOTICA

Najmodernije snabdeveno lečilište u Vojvodini. Sa odelanjima za porodilje, za hirurgiju, za ženske bolesti za unutarnje bolesti, za žižane bolesti sa posebnim odelanjem za diagnostiku, Rentgen, Diathermia, Quarz, Hydrotherapia. - Slobodan izbor lekara. - Jako umereni troškovi nege. - Posebne sobe i zajedničke dorane. - Članovima Merkur-a, okr. Ureda i ostalih društva za polpomaganje u slučaju bolesti veliki popust!

rabin Dr Bernard Singer

Dr Imre Vilhajn

ZGRADA NEKADAŠNJE JEVREJSKE BOLNICE

Đure Đakovića 21

Jevrejska bolnica osnovana je 1923. godine, ali se u zgradu u ulici Đure Đakovića preselila 1936. godine. Tada je bila jedina jevrejska bolnica u Jugoslaviji. Siromašni Jevreji su lečeni besplatno, a oni sa ograničenim sredstvima plaćali su samo par dinara dnevno. Prihod bolnice uglavnom se sastojao od donacija. Bila je otvorena za sve, a ne samo za Jevreje. Toplina jevrejskog bratstva učinila je ovu bolnicu izuzetnom.

Postojale su četiri operacione sale. Bolnica je imala rendgen, kardiograf, modernu laboratoriju i centralno grejanje. Gotovo na svakom uglu bilo je po jedno kupatilo. Sve sobe su bile zvučno izolovane, svaka sa terasom ili lodom. U svakoj sobi su bile telefonske i radio veze, a svaki krevet imao je svoj ormar. Sobe su imale umivaonik sa toplom i hladnom vodom. Pacijenti i osoblje su dobijali košer obroke prema jevrejskim zakonima o ishrani.

Jevrejska bolnica radila je izvanredne stvari. Svaki jevrejski lekar, muškarac ili žena, koji je radio u Subotici, dobio je priliku da učestvuje u bolničkoj medicinskoj službi. Jedan od njih, vrsni hirurrg Imre Vilhajn, nakon samo četiri meseca provedena na klinici Mejo u Americi, vratio se kući i svoja iskustva primenio u bolničkoj organizaciji u Subotici. On je i ustanovio ovu impozantnu, modernu bolničku ustanovu.

Posle Drugog svetskog rata ovde je bilo državno porodilište, a danas je ekonomska škola.

GETO I HOLOKAUST

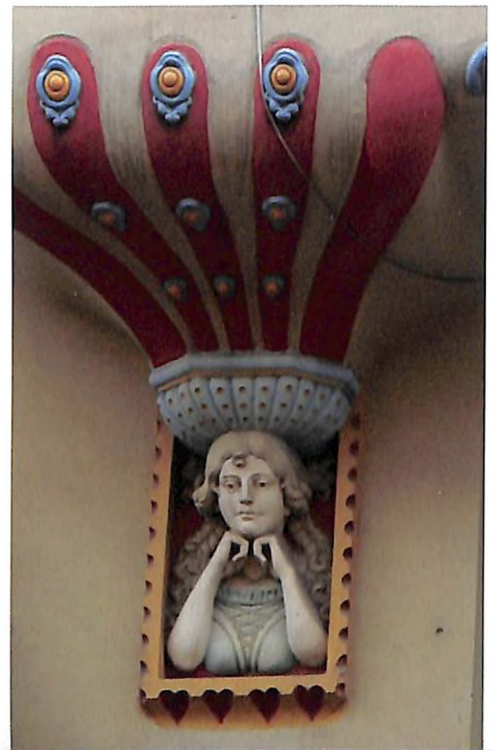
ulica Boška Vujića

Hitlerova Nemačka napala je Jugoslaviju 6. aprila 1941. godine. Nakon toga, region Bačke okupirala je Mađarska i smatrala sastavnim delom zemlje. U početku Jevreji nisu odvođeni u koncentracione logore u velikom broju, ali su muškarci Jevreji odvođeni u prisilne radne logore radi čišćenja mina na Istočnom frontu i u istočnoj Mađarskoj. Nakon što su nemačke trupe ušle u Mađarsku, odluka o „čišćenju zemlje od Jevreja“ usvojena je 19. aprila 1944. godine, a njena primena započela je nekoliko dana posle. Jevrejske porodice proterane su iz svojih domova i primorane da pređu u improvizovani geto odmah nakon nemačke okupacije, a najkasnije do 10. maja 1944. godine. Geto se nalazio u blizini teretne železničke stanice, u opasnosti od stalnih udara iz vazduha. Subotički geto sastojao se od stotinak porodičnih kuća u 15-ak ulica, u kojima je moralo da živi 3500 Jevreja. Jedna od ulica geta sada je ulica Boška Vujića.

Za subotičke Jevreje, 16. jun 1944. godine, jedan je od najtužnijih dana. Tog dana Jevreji su potrpani u stočne vagona i poslani u Aušvic i druge nacističke logore smrti širom Evrope.

Posle rata, samo se 1000 subotičkih Jevreja vratilo iz deportacije. Preživeli su pokušali da nastave svoj život ovde, ali nakon 1948. godine oko 800 preostalih Jevreja se iselilo u Izrael.

Békely Lili ✓
Békely József ✓
Babados Ladó Bloné Bülétsek Epping
Scheineberger Karolyne
Sugár Mária és neje Bül Weidner
Schlanger Mária és neje Bül Ernő
~~Schlanger Béla és neje Bül~~
Dr. Stein Jakab és neje Bül
Spiro Mihályne Bül Fischer
Spiro Juditka
Sebestyén György
Singer Antal ✓
Singer József ✓
Dr. Singer Simon és neje Bül
Dr. Békely Áron és neje Bül
Schwimmer József és neje Bül
Békely Miklós
Békely Béla és neje Bül Roth
Békely Andor és neje
Chitker Eszmond és neje
~~Schlanger Béla és neje Bül~~
Schlisinger Miklós és neje
Sándor Feigmond
Sándor László
Sándor Pál
Spán Adolf és neje Bül
Schwimmer Béla
Schütz Jakab és neje Bül

PALATA BIVŠE ŠTEDIONICE SUBOTICE

Korzo br. 4

Ovu zgradu su, u mađarskom stilu secesije, projektovala dva Jevreja: Marcel Komor i Deže Jakab. Dizajnirali su je između projektovanja sinagoge i Gradske kuće, 1907. godine. Nekada je bila jedina banka u glavnoj gradskoj ulici. Pored banke, u prizemlju se nalazio restoran, a na spratovima stanovi.

Osnovnu namenu ove zgrade lako je prepoznati po simbolima na fasadi: veverica - simbol marljivosti, košnica - simbol štedljivosti, sova - simbol mudrosti. Ova zgrada bila je prva u Subotici kod koje su primenjene velike staklene površine umesto masivnog zida u prizemlju.

Secesijske zgrade u Subotici, posebno one u mađarskoj varijanti secesijskog stila, bile su obilno ukrašene keramikom koja je moderne i funkcionalne građevine učinila profinjenijim, gostoljubivim i toplim. Keramički ukrasi izrađeni su u fabrici keramike Žolnai u Pečuju, u Mađarskoj. Može se smatrati da su položili svojevrsni ispit za kvalitet, jer ni posle jednog veka materijal nije izgubio magiju svojih boja.

Ipak, najveća vrednost ove zgrade je jednostavno u njenoj lepoti, u činjenici da je svaka njena boja, svaki detalj, svaki ukras dobro osmišljen i uravnotežen.

Danilo Kiš

Geza Čat

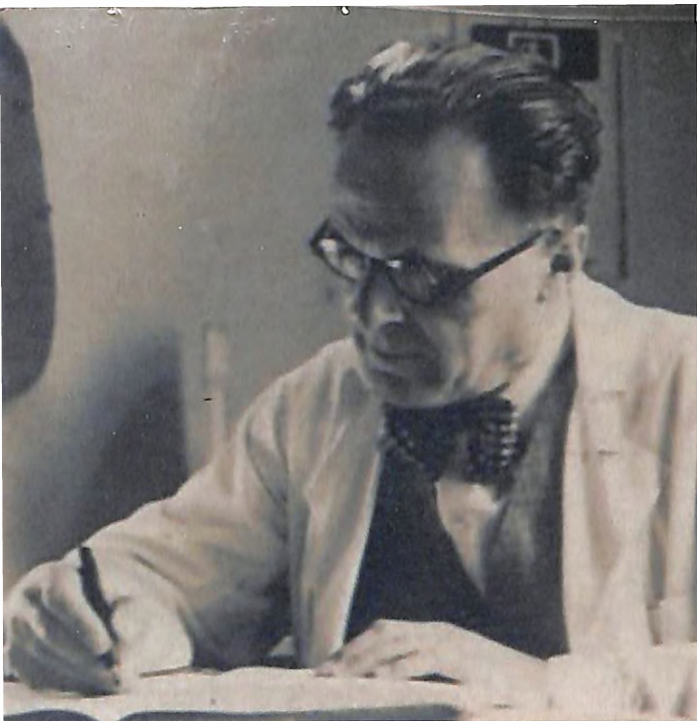
BISTE JEVREJSKIH PISACA

Trg slobode

Danilo Kiš je rođen u Subotici 1935, a umro je u Parizu 1989. godine. Bio je pisac modernog izraza - pesnik, prozaista, prevodilac i esejista. Neka od najpoznatijih dela su mu *Rani jadi*, *Peščanik*, *Bašta*, *pepeo*, *Grobnica za Borisa Davidovića*, *Enciklopedija mrtvih*, *Čas anatomije*. Prevođen je na mnoge jezike. Rođen je u Subotici, ali je ovde proveo samo rano detinjstvo, pa sam grad vrlo malo pominje.

Geza Čat je rođen kao Joseph Brener, 1887. u Subotici. Bio je pisac, dramaturg, kritičar, muzičar i lekar. Već kao dete je pokazivao svestrani talenat: svirao je violinu, živahno plesao i slikao. Postao je lekar u Budimpešti. Između 1910. i 1913. radio je u Klinici za mentalne bolesti. U Prvom svetskom ratu bio je mobilisan kao lekar. Radio je kao lekar iako je njegovo zdravlje je već bilo narušeno zavisnošću od morfijuma. U tragičnim okolnostima izvršio je samoubistvo 1919. godine.

Artur Munk je rođen 1886, a umro je 1955. u Subotici. Bio je jugoslovensko-mađarski pisac. Završio je medicinu na Univerzitetu u Budimpešti. Neko vreme radio je kao brodski lekar na velikom prekookeanskom brodu *Karpatia*. Bio je na brodu i kada je prvi stigao na mesto tragedije da bi spasio nastradale putnike *Titanika*. U Prvom svetskom ratu je učestvovao kao lekar da bi se 1921. godine nastanio u Subotici. Subotičani su ga nazivali lekarem siromašnih. Na osnovu svojih iskustava stečenih kao ratni zarobljenik u Rusiji i Sibiru, napisao je roman koji je započeo njegovu književnu karijeru *Veliki kedar*. Brojni su njegovi romani i kratki tekstovi objavljeni u jugoslovenskoj štampi na mađarskom jeziku. Važnija Munkova dela uključuju *Hvala dok se ne odužim..* i *Bačka svadba*.

Artur Munk

PS
p:fashion
20s

girl
KARIN

NYC
NYC
NYC

ZGRADA BIVŠE MAĐARSKE KREDITNE BANKE

Trg Republike 2

Iako poprilične veličine i na odličnom položaju, zgrada bivše banke - u poređenju sa Gradskom kućom, prostranim trgom i monumentalnim pozorištem - obično ostaje neprimećena.

Banka je sagrađena 1911. godine u geometrijskom stilu bečke secesije. Projektant ovog zdanja bio je budimpeštanski arhitekta Alfred Hajoš, Jevrejjin, koji je bio zanimljiva istorijska ličnost.

Na prvim modernim olimpijskim igrama održanim u Atini, 1896. godine osvojio je dve od tri zlatne medalje za Mađarsku u plivanju. Godine 1924. osvojio je olimpijsku medalju u arhitekturi. Naime, na Olimpijskim igrama od 1912. do 1948. godine, medalje su dodeljivane u pet umetničkih kategorija (slikarstvo, muzika, skulptura, književnost i arhitektura) za dela inspirisana sportom.

Svojom zaobljenom, simetričnom fasadom, zgrada povezuje tri trga. Ovo važno mesto naglašava veliki piramidalni krov nad centralnim delom zgrade. Dve kamene košnice, postavljene na mansardi, simbolizuju prikupljanje novca, odnosno štednju i bankarstvo. Zgrada banke simbolizuje stabilnost, snagu i sigurnost.

Alfred Hajoš

GRADSKA KUĆA SUBOTICA

Trg slobode 1

Za razliku od mnogih evropskih gradova, centrom Subotice ne dominira katedrala ili crkva, već Gradska kuća. Zbog svog položaja, veličine i kićene arhitekture mađarske secesije, Gradska kuća postala je znamenitost, centar i simbol Subotice. Izgrađena je između 1908. i 1910. godine, a unutrašnja dekoracija završena je 1912. Prostire se na površini od skoro 6000m², sa 16000m² ukupne bruto površine.

Gradsku kuću su projektovali Marcel Komor i Deže Jakab, dvojica jevrejskih arhitekata iz Budimpešte. Oni su bili najbolji učenici Edena Lehnere, osnivača mađarskog stila secesije u arhitekturi. Neki izvori navode da su ga protivnici ovog stila nazvali „jevrejskim stilom”. Sigurno je da je mađarski Parlament 1902. godine zabranio primenu stila na zgradama koje finansira država. Folklorni stil ovih arhitekata odražava njihove nacionalne težnje. Mađarski i jevrejski identitet su bili jasno izraženi u njihovim radovima, a posebno u projektovanju sinagoge.

Gradska kuća svojom veličinom, strukturom i inovacijama (električno osvetljenje, centralno grejanje, lift ...) predstavlja snagu i tendenciju rasta i razvoja. To je bio most u budućnost. Kada je sagrađena, bila je ogromna i imponantna zgrada, trebalo je da dokaže veličinu grada, želeći da se takmiči sa glavnim gradovima: Bečom i Budimpeštom.

Subotica se ekonomski razvijala i tadašnji građani su želeli da pokažu svoj uspeh. Slično tome, izgradnjom sinagoge, jevrejska zajednica je želela da pokaže svoje prisustvo u gradu i svoj značaj za razvoj Grada.

Funkcionalnost i modernost Gradske kuće, kao i sinteza različitih umetničkih disciplina - arhitektura, slikarstvo i primenjene umetnosti su verovatno najznačajnije vrednosti ove zgrade. Međutim, ono što posetioce ostavlja bez daha, svakako je njegova raskošna ornamentika.

Deže Jakab

Marcel Komor

BISTE JEVREJSKIH ARHITEKATA

Trg Republike

Budimpeštanski arhitekti, Marcel Komor (1868-1944) i Deže Jakab (1864-1932) najvažniji su secesijski graditelji Subotice. Projektovali su, između ostalih, subotičku sinagogu, Gradsku kuću, banjski kompleks na Paliću i neke druge zgrade u Subotici.

Njihove dve biste, delo vajara Save Halugina, postavljene 2005. godine, okrenute su zvaničnom ulazu u Gradsku kuću.

Marcel Komor

Otac mu je bio rabin Solomon Kon. Nakon rođenja dece, rabin Kon je mađarizovao svoje prezime u Komor, što je u to vreme bio čest slučaj u Mađarskoj. Marcel Komor imao je sedmoro braće i sestara. Kod kuće su se govorili mađarski i nemački, a deca su učila i francuski. Svi su svirali klavir i često su svirali zajedno - što je bilo tipično za jevrejske porodice u Budimpešti, u drugoj polovini 19. veka. Sva deca su imala sjajne karijere.

Marcel je diplomirao na Tehničkom univerzitetu u Budimpešti. Kao mladi arhitekta projektovao je u raznim istorijskim stilovima, ali bio je željan novina: primene savremenih trendova i novih materijala u arhitekturi. Kod jednog poslodavca, arhitekta Edena Lehnara, koji je poznat kao začetnik mađarskog nacionalnog stila - susreo se sa armiranim betonom, čeličnim šipkama, ali i mađarskim ukrasima - što će biti veoma važno za njegov rad u Subotici.

Komor i Jakab su počeli da saraduju 1897. godine i od 1899. vodili su zajednički arhitektonski biro (do 1918). Zajedno su učestvovali na mnogim konkursima širom tadašnje Mađarske. Komor se uglavnom bavio projektovanjem zgrada, zadacima vezanim za funkcionalnost, a Jakab prvenstveno spoljnim dekorom i dizajnom enterijera.

Unuk Marcela Komora ispričao je priču o svom dedi: „Jednog kišnog popodneva, 12. novembra 1944. godine, tokom zatamnjenja, deda Marcel je otišao svojoj usamljenoj sestri Camili da odnese namirnice. Naravno, seli su za klavir da sviraju duet i zaboravio je na policijski čas. Na putu kući, na ulici je uhapšen. U zimskom kaputu i sa rupom na donu, njega i druge uhapšene, poterali su peške prema Austriji. Na tom putu, 29. novembra, prestala je njegova patnja. Imao je 76 godina“.

Deže Jakab

Njegov otac je bio trgovac, ali porodica nije bila bogata, pa je Deže Jakab tokom studija morao da drži privatne časove crtanja kako bi se izdržavao. Bilo da se radi o tehničkom crtanju, crtanju ilustracija ili nečem trećem - sigurno je bio nadaren za crtanje. Završio je isti fakultet u Budimpešti kao njegov budući kompanjon.

Za vreme služenja vojnog roka, premešten je u Suboticu. Tamo je upoznao Irenu Tausig, ćerku Vilmoša Tausiga koji je bio trgovac tekstilom i predsednik jevrejske neloške zajednice u Subotici.

Zanimljivo je da se Deže Jakab oženio u subotičkoj sinagogi, istoj onoj koju je i projektovao. Porodične veze kao i značajne masonske veze, objašnjavaju količinu porudžbina koje su dobili u Subotici.

Deže Jakab se nije doživeo strahote Drugog svetskog rata. Umro je 1932.

Izidor Milko

rabin Mor Kutna

gospoda Gajger

gospoda Rozenfeld

Eugen Verber

gospoda Tausig

rvački tim Jevrejske opštine 1930.

Klara Gereb

učenci jevrejske škole 1932-1933.

Dr Matija Bruk

Ede Telč

Nandor Glid

fudbalski tim Hakoah 1925.

KOMOR MARWELL
di
JAKA DUKHO
Kantor
Pusat-pusat

87. n.
1900/10.

11. 11. 11. 11. 11.

Komodorcell
Jarakweng

Septen-1899.

JEVREJSKA OPŠTINA SUBOTICA

Dimitrija Tucovića 13

Na kraju, da bi se bolje sagledao značaj i bogatstvo jevrejske kulture i nasleđa, treba imati u vidu da su se prve jevrejske porodice naselile na obodima Subotice 1775. godine. Nakon nepunih deset godina su dobile dozvolu da formiraju svoju versku zajednicu. Pre kraja XVIII veka sagrađena je prva sinagoga i 13 porodica je imalo zvaničan status u gradu. Prema Jevrejima su još uvek važili restriktivni zakoni i mnoga zanimanja su im bila zabranjena. Teško su živeli.

Početak XIX veka u Subotici su živele samo 43 jevrejske porodice. Krajem veka slika je bila potpuno drugačija na šta je uticalo više faktora. Godine 1902. je izgrađena Velika sinagoga. Jevrejska bolnica je osnovana 1920. godine. U ovom periodu je veliki deo gradske industrije i veleprodaje bio u rukama Jevreja.

Međutim, s Prvim svetskim ratom sve se usporilo, a početkom Drugog svetskog rata sve je stalo. Strahote holokausta preživelo je jedva oko hiljadu Jevreja. Većina njih je nakon 1948. emigrirala u novoformiranu jevrejsku državu – Izrael.

Jevrejska opština Subotica je jedna je od osam jevrejskih zajednica u Srbiji i danas broji oko 230 članova. Misija i ciljevi jevrejske opštine su da se osigura nastavak jevrejskog života u Subotici, negovanje jevrejske tradicije, stvaranje sigurnog okruženja za svoje članove, pružanje socijalne pomoći članovima kojima je to potrebno, jevrejsko obrazovanje, kao i predstavljanje Jevreja na nivou grada.

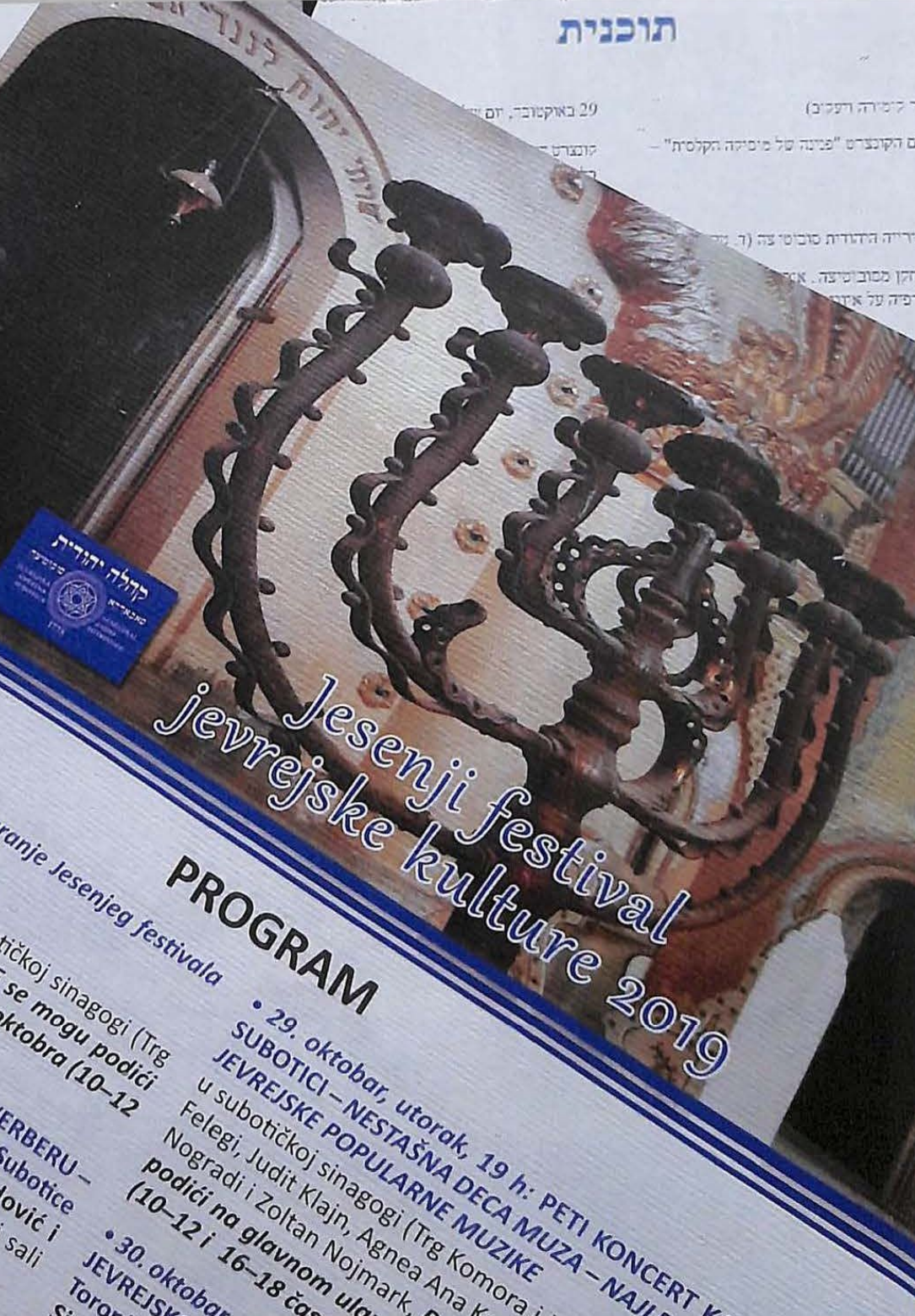
Jevrejska opština u Subotici, organizuje programe koji pokrivaju obrazovanje, religiju i tradiciju, kulturu, lični razvoj, sport i društvene aktivnosti.

Služba za Šabat se služi svakog petka uveče u takozvanoj „maloj“ sinagogi koja se nalazi u prizemlju zgrade Jevrejske opštine. Ova aktivnost okuplja između 30-50 članova zajednice. Za velike praznike broj je mnogo veći, između 150 i 200 članova i njihovih gostiju.

U potpuno opremljenoj košer kuhinji priprema se hrana od leta 2018. godine. Priprema se za sve praznike, za šabat večere i za goste.

... Budapest Cantors Concert THE M
 MELODIES OF JEWISH POPULAR
 Dr Gergely Nógrádi with guests
 Balázs Fellegi, Judit Klein, Ágnea
 Venue: Synagogue (Trg Komora
 October 30 (Wednesday), 11
 PRESENTATION AND INTERPR
 CULTURAL HERITAGE, Lecture
 Director of the Hungarian Jew
 Simultaneous translation in
 Venue: City Museum (Trg s
 October 30 Wednesday, 6
 of the exhibition
 by artist Lea V
 on is based
 mother, th

Jesenji festival jevrejske kulture 2019

PROGRAM

• 23. oktobar, sreda, 19 h: Otvaranje Jesenjeg festivala
 jevrejske kulture 2019.
 Koncert „BISERI KLASIČNE MUZIKE”
 Komora i Jakaba), BESPLATNE ULAZNICE se mogu podići
 na glavnom ulazu sinagoge od 16. do 19. oktobra (10–12
 16–18 časova).
 oktobar, četvrtak, 18 h: VEČE O EUGENU VERBERU –
 niku, prevodiocu, judaisti i glumcu rodom iz Subotice
 ru govore: Mirjana Belić Koročkin Davidović i
 Davidović – autori monografije, u velikoj sali
 štine Subotica (Dimitrija Tucovića 13)
 ubota, 19.30 h: Koncert klezmer ansambl
 EZMER BAND” iz Bratislave
 gi (Trg Komora i Jakaba), BES
 podići na glavnom ulazu
 –12 i 16–18 časova.
 h: VEČE

• 29. oktobar, utorak, 19 h: PETI KONCERT K
 SUBOTICI – NESTAŠNA DECA MUZA – NAJL
 JEVREJSKE POPULARNE MUZIKE
 u subotičkoj sinagogi (Trg Komora i
 Felegi, Judit Klajn, Agnea Ana K
 Nogradi i Zoltan Nojmark, F
 podići na glavnom ulazu
 (10–12 i 16–18 čas
 • 30. oktobar
 JEVREJSK
 Toror
 si

JESENJI FESTIVAL JEVREJSKE KULTURE

Jevrejska opština Subotica organizuje Jesenji festival jevrejske kulture u Subotici od 2015. godine. Festival traje nedelju dana i održava se nakon velikih jesenjih jevrejskih praznika sa namerom da se jevrejska kultura, nasleđe i kreativnost prikažu široj javnosti putem programa za različite generacije, za ljude različitih interesovanja. To su koncerti klasične i duhovne muzike, pozorišne predstave, predavanja, izložbe, radionice za decu, vođene turističke ture, a svima je zajednička jevrejska tematika.

Cilj Jesenjeg festivala jevrejske kulture je da ponudi kvalitetne programe u vezi sa prisustvom Jevreja u životu i razvoju grada Subotice, da obogati multietničku i multi-konfesionalnu scenu Subotice prikazivanjem kvalitetnog programa širokoj javnosti van jevrejske zajednice. Svake jeseni su sve manifestacije JFJK veoma dobro posećene.

IMPRESUM

IZDAVAČ

Gradski muzej Subotica

ODGOVORNI UREDNIK

Anikó Mihájlovity

PRIREDILI

Branka Banjanin

Róbert Kovács

PROJEKTNI MENADŽER

Alex Tóth

KOMUNIKACIONI MENADŽER

Anikó Mihájlovity

LEKTOR

Nevenka Bašić Palković

FOTOGRAFIJE

Arhiv Jevrejske opštine Subotica

Fundus Gradskog muzeja Subotica

Svetlana Kolović

Dinovizija

Lilla Tóhádi

Nora Bognar

Rihard Hamat

PRELOM I DIZAJN

Čaba Lalić

ŠTAMPA

Printex d.o.o. Subotica

TIRAŽ

200

CIP - Каталогизacija u publikaciji
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

930.85(=411.16)(497.113 Subotica)

БАЊАНИН, Бранка, 1962-

Jevrejska Subotica : portfolio / [priredili Branka Banjanin, Róbert Kovács ; fotografije Svetlana Kolović ... [et al.]]. - Subotica : Gradski muzej Subotica, 2021 (Subotica : Printex). - 32 str. : fotogr. ; 20 cm

Tiraž 200.

ISBN 978-86-85829-83-3

1. Ковач, Роберт

а) Јевреји - Културна историја - Суботица

COBISS.SR-ID 38084873

NAPOMENA

Ovaj dokument je izrađen uz finansijsku podršku Evropske unije. Za sadržaj ovog dokumenta je odgovoran isključivo Gradski muzej Subotica, i sadržaj ovog dokumenta ne odražava zvanično mišljenje Evropske unije i / ili Upravljačkog tela.

